

Тетяна БОРИСЕНКО

викладач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

З давніх часів головним призначенням держави є забезпечення благополуччя та безпеки своїх громадян. Тому одним із найважливіших складників державотворчого процесу в Україні є спільна діяльність державних органів та громадянського суспільства заради забезпечення національної безпеки України. На сьогодні в Україні активно розвивається та зміцнюється сфера національної безпеки.

Першим, хто ввів в обіг поняття «національна безпека» на державному рівні, був двадцять шостий президент Сполучених Штатів Америки Теодор Рузвельт. А сталося це, ще в 1904 році. З тих пір поняття «національна безпека» стала об'єктом чисельних наукових досліджень спочатку політичної, а згодом і юридичної науки. Так, у більшості наукових праць «національну безпеку» визначають як захищеність (стан захищеності) життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а під інтересами розуміють, як правило, сукупність потреб (без відповідних здібностей) того чи іншого суб'єкта безпеки (особистості, суспільства, держави, тощо) [1].

У сучасній науковій теорії серед науковців-дослідників сформувалися три основних підходи до розуміння сутності поняття «національна безпека».

Перший підхід до визначення сутності поняття «національна безпека» полягає у зосередженні уваги на захисті суспільних цінностей. Серед основних, базових цінностей суспільства виокремлюють політичну незалежність, економічний розвиток, соціальну справедливість тощо. В межах такого підходу безпека визначається не лише як захищеність національних цінностей, але й як їх безперешкодне поширення [2, с. 43]. Прихильниками цього підходу є такі вчені, як А. Волферс, Д. Гадді, Г. Даєм, Дж. Джонсон, Д. Кауфман, Р. Коен, М. Міхалка та інші.

Другий підхід в наукових вченнях полягає в дослідженні поняття «національна безпека» у контексті захисту національних інтересів. Представниками цього напрямку є низка українських та західних науковців, серед яких: А. Бетлер, В. Богданович, О. Бодрук, С. Браун, О. Данільян, О. Дзьобань, М. Каплан, Г. Моргентау, М. Панов, С. Хоффман та ін. [2, с. 43].

Прихильники третього напрямку в дослідженні категорії «національної безпеки» ґрунтуються на існуванні міцного взаємозв'язку між національними цінностями та інтересами. Саме їх взаємообумовленість необхідно врахувати під час дослідження та визначення сутності поняття національної безпеки. До вчених, які підтримують саме такий підхід, можна віднести А. Величка, І. Волощука, В. Горбуліна, Б. Демидова, А. Качинського, В. Ліпкана, Г. Ситника та ін. [3, с. 27].

У Політичній енциклопедії можна знайти таке визначення «національна безпека»: це здатність країни зберігати цілісність, суверенітет, політичні, економічні, соціальні та інші основи суспільного життя й виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин» [4, с. 488].

Аналізуючи вищенаведені наукові підходи, можна стверджувати, що національна безпека є складним багаторівневим утворенням, що виражає складну ієрархічну будову дійсності, складну систему опосередкованих залежностей різного роду та порядку, що перебувають на різних рівнях сприйняття цього явища. Інакше кажучи, національна безпека може розглядатися і сприйматися як на звичайному, побутовому рівні відображення цього явища, так і на теоретичному рівні [5, с. 25].

Для кращого розуміння терміна «національна безпека» в контексті вітчизняного українського законодавства необхідно звернутися до Основного Закону держави – Конституції України. Так, п. 17 ст. 92 Конституції України встановлено, що виключно законами України визначаються основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку. Відповідно до ст. 106 Конституції України

до повноважень Президента України віднесено забезпечення державної незалежності, національної безпеки і правонаступництва держави (п. 1). Крім того, Президент України очолює Раду національної безпеки і оборони України (п. 18 ст. 106 Конституції України). Згідно зі ст. 107 Конституції України Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони України при Президентові України. Окрім Президента України як глави держави, окремі функції у сфері національної безпеки також покладаються на Кабінет Міністрів України, який є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Зокрема, відповідно до п. 7 ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю. [6]

Наведені конституційні положення знайшли своє нормативно-правове продовження у положеннях Постанови Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» від 16.01.1997 [7].

Саме в зазначеній постанові вперше на законодавчому рівні було визначено структуру національної безпеки України, принципи її забезпечення, національні інтереси України, загрози національній безпеці України (у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній сферах), основні напрями політики національної безпеки України у кожній із зазначених сфер, а також загальні риси системи забезпечення національної безпеки України.

Особливу увагу варто звернути на визначення національної безпеки, наведеному у Концепції національної безпеки України. Зокрема, відповідно до Концепції національна безпека України – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Також у зазначеній Концепції було зроблено акцент на необхідність «збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей». Звідси можна зробити висновок, що з 1997 р. національну безпеку України пропонується розуміти як «стан захищеності інтересів особи, суспільства та держави». Водночас вичерпного або хоча б лаконічного переліку «життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави» ані у самій Концепції, ані в наступних документах з питань національної безпеки закріплено не було [8, с. 168].

Сучасне законодавче визначення поняття «національна безпека» міститься в Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року. Так, відповідно до положень зазначеного Закону національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [9]. Варто звернути увагу на нестабільність системи «реальних та потенційних загроз», яка пов'язана зі швидким розвитком глобалізаційних процесів у сучасному світі. Така динамічність переліку загроз, що становлять реальну або потенційну небезпеку, обумовлює необхідність для суб'єктів забезпечення національної безпеки України постійно відстежувати процеси, що відбуваються у різних сферах суспільного життя з метою прогнозування та виявлення можливих загроз, дестабілізуючих чинників та конфліктів, причин їх виникнення та наслідків прояву [10, с. 17].

Підсумовуючи, слід зазначити, що забезпечення національної безпеки країни є одним із найважливіших напрямків державної політики будь-якої суверенної держави. Прагнення до безпеки та відчуття захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз є, мабуть, одним із фундаментальних прагнень громадянського суспільства, що супроводжує людство на всіх історичних етапах розвитку суспільно-правових відносин, і Україна не є винятком в цих прагненнях. Загалом, стан національної захищеності України напряму залежить від спроможності органів державної влади та політичної системи в цілому своєчасно та ефективно реагувати на різноманітні зовнішні та внутрішні загрози, задля збереження суверенності держави, національної єдності та захищеності своїх громадян. Сьогодні Україна перебуває у складній геополітичній та економічній ситуації, що, зі свого боку, потребує від керівництва держави особливої уваги та значних зусиль для забезпечення національної безпеки. Та слід пам'ятати, що національна безпека залежить не лише від ефективного державного управління, а й від зусиль, що докладаються з боку керівників усіх рівнів, державних службовців, науковців та кожного громадянина.

1. Кадебська Е. В., Лопоха В. В. Національна безпека як правова категорія. URL : <http://www.pilnota.net.ua/ru/article/id-3144/>.

2. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники.

Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Політологія. 2011. Т. 155, Вип. 143. С. 42-46.

3. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах : монограф. / В. Ю. Богданович, А. І. Семенченко, Ю. В. Єгоров, О. О. Бортник. Київ : Видавництво «Кий», 2007. 370 с.

4. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

5. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монограф. ; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

6. Конституція України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.

7. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова Верховної Ради України від 16.01.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-80#Text>.

8. Смолянук В. Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 163-186.

9. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

10. Ситник Г. П. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України: навч. посіб.: у 3 ч. / Ч. 3: Державна політика та основи стратегічного планування забезпечення національної безпеки. Київ : НАДУ, 2010. 208 с.

Едуард КОПИЛОВ

викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЩОДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ОСОБИСТОСТІ СУСПІЛЬСТВА Й ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У сучасному глобалізованому суспільстві негативні наслідки глобалізації вражають державу, яка залишилася поза межами простору розвинених країн світу. Україна розташована на стику країн, які отримують переваги глобалізації, і тих, які зазнають її негативних наслідків. Неможливість швидкої інтеграції України до Європейського Союзу перетворює її на плацдарм для з'ясування стосунків між Заходом і Сходом. Ситуація невизначеності, у якій опинилася Україна, диктує свої правила гри, за якими держава має балансувати та здійснювати послідовну політику. Але Україна все ж проводить її недостатньо інтенсивно і послідовно та легко піддається зовнішньому тиску та втрачає здобуті позиції. В умовах дестабілізації міжнародного простору безпеки це підвищує вірогідність реалізації безпекових ризиків.

Процеси глобалізації впливають на безпекову та оборонну політику провідних країн світу, що ставить перед нашою державою завдання визначити характер сучасних викликів і загроз для її національної безпеки. В умовах сьогодення Україна зіткнулася з протиріччями, а саме – інтереси становлення і зміцнення державності в країні вимагають інтенсифікації процесів культурного відродження і розвитку національної ідентичності, але процес модернізації соціально-економічної системи потребує відкритості країни, внаслідок чого суспільство стає об'єктом політичних, економічних, соціальних і культурних впливів. Істотною відмінністю сучасного міжнародного середовища безпеки є та обставина, що нації сьогодні зіштовхуються, скоріше, з ризиками і небезпеками, аніж із ворогами, що є величезним зрушенням у їхній власній природі [1].

У провідних сферах життєдіяльності України існують загрози. Так, до зовнішніх загроз віднесено територіальні претензії, зовнішній тиск на політику, іноземне втручання у внутрішні справи, зовнішні дії, спрямовані на послаблення економічного суверенітету, інформаційні спецоперації проти стабільності та встановлення зовнішнього контролю за її інформаційним простором. До внутрішніх загроз відносять падіння рівня економіки, корупцію, організовану злочинність, політичну нестабільність, демографічну деградацію, слабкість державних інститутів, військово-політичні загрози національним інтересам і безпеці. До них можна віднести кризи у постачанні і транзиті енергоносіїв, зовнішню підтримку Російською Федерацією внутрішньої нестабільності, терористичні організації на